

Nejstarší modlitebna Církve bratrské Bystré v Orlických horách 1880-2012

Stavba modlitebny

Původně se shromáždění sboru konala po chalupách, především na Rzech a na Bysterských Dolech. Do světnic se ale už nemohli všichni vejít, a tak se rozhodlo o stavbě modlitebny. Podle knihy VI. Mičana Na vlnách duchovního života chtěl Jan Balcar a někteří členové, aby stála na dnešním místě. Jiní ale chtěli, aby stála na Dolech. Tam bydlelo několik rodin ze sboru (více než v Bystrém), ale vedly tam jen strmé špatně schůdné cesty (dnešní silnice z Bystrého na Doly byla vybudována až na začátku 20. let 20. století, silnice do Kounova ještě později). Podle Mičana dokonce Jan Hejzlar z Bačetína pro nesouhlas s místem v Bystrém přestoupil do reformované církve.

Pozemek na stavbu byl podle Mičana zakoupen v roce 1876. Podle Josefa Ježka ho daroval bratr Josef Štěpán. Tehdy se nakoupil i stavební materiál, ale další tři roky trvalo, než okresní zastupitelstvo povolilo stavbu. Oficiálně se stavělo na Balcarovo jméno, protože sbor jako státem neuznaný pro úřady de facto neexistoval.

Na stavbu modlitebny byly použity mj. peníze, které byly původně určeny na koupi pozemku pro hřbitov (pohřbívání na katolických hřbitovech se často setkávalo se značným odporem katolíků).

Značnou finanční pomoc 400 tolarů poskytl sbor ochranovské Jednoty bratrské v Čermné u Letohradu. Zakladatel tamní práce, Vilém Hartwig, který byl Balcarovým blízkým přítelem, sehnal i další peníze: *"Vilém Hartwig (...) vyprosil v Nizozemí asi 600 zl. na zakoupení vlastních evangelických hřbitovů, jednak na Dolech, jednak na Rzech (pro okolí Nového Hrádku). Ani na prvním, ani na druhém místě se vhodného pozemku nenalezlo. Se zřízením hřbitovů se otálelo několik roků. Zatím nastala roztržka a v ní převzal správu peněz Balcar. Když se hřbitov ani na Dolech, ani na Rzech nestavěl, žádali evangelíci reformovaní rozdělení peněz, ale Balcar nechtěl tomu ani rozuměti, ani k tomu svoliti, a zužitkoval je, asi se svolením Hartwigovým, který Balcara miloval, při stavbě modlitebny církve evangelické svobodné v Bystrém."*¹

Největší finanční pomoc přišla v roce 1879 ze svobodné církve skotské. Šlo o 700 zlatých od přátel kazatele svobodné církve ve Vratislavi Edwarda (ten ze Skotska pocházel).

Zahájení stavby modlitebny vyvolalo ostřejší pronásledování ze strany úřadů. V srpnu 1879 dostalo 67 lidí z 25 vesnic (tak širokou měl sbor diasporu!) pokutu v celkové výši závratných 1170 zlatých. Z toho Balcar měl zaplatit 210 zl. Okresní hejtmanství v Novém Městě mu přísně zakázalo křtít a zakázáno bylo také scházení k pobožnostem. Členové sboru se však scházeli dál, a tak byla shromáždění rozháněna četníky.

V této situaci přišla opět pomoc ze zahraničí. Evangelická aliance vyslala z Basileje delegaci přímo k císaři Františku Josefovi. Delegace uspěla, z 1170 zl. pokut zůstalo pouze 5 zl., které musel zaplatit Balcar. Shromáždění už nebyla zakazována, ale musela se tři dny předem nahlásit na okresní hejtmanství.

Na stavbě se osobně podílel i Balcar, který byl tkadlec a zedník. Přes léto 1879 byla postavena hrubá stavba. Kvůli zlevnění stavby se částečně zdilo ze svépomocí vyráběných cihel. Hlína se kopala na Štěpánově pozemku před "robotou" a tam se cihly také vypalovaly. Rozměry původní budovy byly 22x10 m. Střecha byla šindelová, bratr Dyntar z Osečnice si prý při pokrývání zpíval píseň o Sáronské růži.

¹ Mičan, Na vlnách duchovního života, pozn. 156

Rohová místnost byla připravena k obývání a přes zimu v ní bydlel, tkalcoval a "před nepřáteli hlídal" Josef Hejzlar "hrobecký" z Dolů s rodinou. Jeho tehdy osmiletá sestra Amálie Vachová roz. Hejzlarová na to později vzpomínala:

"..., tak ujednali, aby tam bratr Josef s Kačenkou na zimu se usídlili a pohlídali, to už jsem chodila do školy. Naši rodiče mě nechali, abych mohla s našimi bydlet v modlitebně, to už měli také Jeníčka (Oldy z Čihadla tatínek), asi půl roku starý teprv. Za sukařku tam jim byla Anna Hejzlarová, co si jí vzal Kaněra hauzírník ze Dřevíče. Bylo nám tam veselo, přicházival tam br. kazatel. Pepíček Jaroslav si stavěl ze špalíček domečky, kazatel schválně mu o ně klopýtł, všechno rozházeno, ale zase mu pomohl vystavět jiné, ještě lepší." Ve druhé místnosti přes zimu vyráběl člen sboru, truhlář Josef Smola z Hlinného, lavice, kazatelnu a další vybavení. Stavba byla dokončena v roce 1880 a přistěhoval se sem ze Ržů Jan Balcar se svou početnou rodinou.

Původní modlitebna

Z popisu budovy ve sborové kronice: "Hlavní vchod měl široké dvoukřídlé mohutné dveře se světlíkem nahoře. Chodba procházela po celé šíři dnešní až ke hlavní zdi, kdež byly rovněž takové výchozí dveře. Snad to bylo pro shromažďovací budovu určeno. Dveře do sálu z chodby byly dvoje. Jedny v místě, kde jsou nyní, a druhé as 2 m za komínem. Později, as kol r. 1900, když se v sále vzadu postavila "kruchta", byly dveře zazděny, kdež zůstal až do r. 1940 výklenek. Zmíněné dveře do sálu byly dvoukřídlové, nízké jen as 180 - 190 cm. Ostatní téže výšky, do sklepa, do první místnosti vlevo, dnešní kuchyňky, jednokřídlové, u výplni zdobené soustružnickou půlí as 3 cm. Podlaha též ve velkém sále byla prkenná. (...) Všechna okna byla původně pod klenutím zaoblana. (...) Kazatel Balcar s rodinou bydlel vlastně jen v jedné velké rohové místnosti. Vedlejší, dnešní kuchyňka, mohla snad sloužit za pracovnu, též jedna podkrovní světnice ke straně východní, ke které vedly příkré dřevěné schody, mohla mít i ten účel, ale jedna z těchto dvou sloužila pro vydávání bavlny tkalcům. Zde toho času bydlel br. Ptáček a také i Vincenc Balcar. Od srpna v r. 1884 dokonce i s manželkou. Představme si, jak se dřív bydlelo!"

Amálie Vachová na nově postavenou modlitebnu vzpomínala: "To byla veliká radost, nemuseli jsme se tísnit jako v těch chalupách (i ve stavu na lavičce a my děti na peci jsme seděli). Teď také jsem bydlela v zimě u kazatelů. (...) Tu zimu tam také přibyl Josef Ptáček ze Svinar. Josef Ptáček taky pomáhal ve spolku, vydával tkalcům bavlnu a přijímal zboží a zmandlované zase balil a zasílal na objednávky do světa, až také do Uher. Když někdy bylo nakvap, tak někdy vezl na trakaři zboží až do Nového Města. Někdy to bývalo dost často, ten byl neúnavný ve všem, do čeho se vložil. (...) Také byl správcem místností. V sále dal do pořádku kamna, v zimě topil, to vyžadovalo námahy a času a nikdy nenařikal. V pozdějších letech také vypomáhal kazateli, když někam odejel nebo když kazatel byl nemocen, tak ho zastupoval br. Ptáček. Naši kazatelovi žili skromně a prostě. Sbor byl chudý, tak z toho spolku tkalcovského výtěžek pomáhal. Bratr Ptáček také vedl sborový zpěv, hrál na housle a později se stal kazatelem.

Dále ze vzpomínek sestry Vachové o hodech lásky: "Za kazatele Balcara jsme měli hody lásky. Tolik účastníků nebývalo jako nyní. Sbory jiné okolní nebývaly tak jako teď míváme. V sále bývaly třemi nebo čtyřmi řadami stoly. Všichni si mohli pohodlně usednout. Hrněčky sborové ještě nebyly. Ty jsme přinesli den před tím z každé rodiny. Mléko také a většinou byly podávané koláče, které maminky napekly. Kávu vařily sestra Ptáčková ze Sudína, babička Josefa Sedláčka. Byla moudrá hospodyně s kazatelovou. Bývali také při tom kazatelé z Prahy, Vratislavi, z Potštýna nebo z Čermné ze sirotčince br. Hartvig, který lámanou češtinou zajímavě vyprávěl o svém ženění a všelijaké příhody ze sirotčince."

První úpravy

Určité úpravy modlitebny probíhaly okolo roku 1900. Navrch na šindelovou střechu byly položeny tašky bobrovky z pulické cihelny. Dřevěnou podlahu v sále nahradily pulické dlaždice 20x20x4 cm, které byly až v roce 1967 vyměněny za terasovou dlažbu. (Přitom už v popisu stavu modlitebny z roku 1957 se píše, že dlažba bývá kromě letního období stále vlhká a velmi chladná, což zejména neprospívá starším posluchačům.) V zadní části sálu byla postavena kruchta pro zpěváky. Začínala asi metr vlevo od vstupních dveří, byla hluboká 2,5 m a měla tři stupně. Vstupní chodba byla v této době přepažena příčkou, takže z její zadní části vznikla kuchyň kazatelovy rodiny (pozdější "prostřední sálek"). Dveře, které odsud vedly ven, byly nahrazeny oknem.

V roce 1922 se opravovala střecha a fasáda. V roce 1925 byla oplocena "špice pozemku" a vyměněny dřevěné podlahy v obou místnostech bytu.

V roce 1937 proběhly další úpravy sálu. byla odstraněna kruchta a původní kazatelna. Vepředu byl vybudován stupínek, který byl v roce 1967 vyměněn za nový. Přední stěna byla obložena tmavě mořeným 140 cm vysokým obložením.

Domeček

Zřejmě už od počátku stál na zahradě dřevěný chlívek pro kozu se záchodem, celkem o rozměru asi 3x4 m. Asi po roce 1920 byl kousek od něj vybudován altánek, kde bývala nedělní besídka. Okolo něj pěstoval kazatel Melichar růže a v místech dnešní skalky měl také včelí úly.

Po smrti kazatele Melichara byl v roce 1928 postaven na místě dosavadního chlívku a altánku "domeček", který zahrnoval sociální zařízení, prádelnu/kuchyňku, kde se vařil čaj v měděném kotli, dřevník a chlév pro kozy. Dobrušský stavitel Jirsák vypracoval nejprve plány na elegantní stavbu, jejíž součástí měla být i čítárna (zřejmě místnost pro scházení mládeže), ale rozpočet 20 437 Kč se zdál příliš vysoký. Nakonec se tedy stavělo podstatně jednodušeji a konečný účet stavitele byl téměř poloviční - na 11 730 Kč.

V popisu stavu modlitebny z března 1957 se uvádí, že *"Tento objekt jest ve velmi špatném stavu a zdivo značně narušeno (mrazem a vlhkem). Objekt jest uvnitř v desolátním stavu a nedoporučuje se na něm prováděti nějaká zlepšení. Jediné řešení jest vybudování nového zařízení, kde by byly umístěny klosety pro obě pohlaví, prádelna, dřevník pro otop jak sálu, tak i br. kazatele, garáž a přístřešek pro kola. Toto jest zapotřebí provésti rovněž velmi brzy, neboť by mohlo dojíti příp. i k zřícení této části. Jelikož bratří v Bystrém nebudou míti v tak krátké době dostatek finančních prostředků, doporučuje se radě J. Č., aby zdejšímu sboru v této věci vypomohla."* O rok později byly vypracovány plány tří variant nového domečku. Nakonec však domeček sloužil ještě víc než 20 let. V roce 1959 proběhla pouze přestavba interiéru domečku, při které byl zrušen chlév a rozšířeny ostatní prostory (návrh bratr Vaněček). V roce 1960 byla zavedena elektřina a vodovodní instalace, ale voda se tam i nadále až do konce nosila v konvích. Zároveň byla přistavěna garáž. Po přístavbě haly už domeček sloužil jen jako skladiště náradí, a tak byl v květnu a červnu 1982 zbourán.

Nadstavba bytu kazatele

Zásadní změna přišla v roce 1939. Sbor hledal nového kazatele a uvažovalo se o tom, jak mu připravit lepší bydlení. Kazatel Cvrček z Prahy jako zástupce spolku Betanie, který vlastnil církevní nemovitosti (protože církev jako taková nebyla právníckou osobou), navrhoval nejjednodušší variantu - pouze zřízení ložnice v podkroví. Architekt Uherka, člen brněnského sboru, s tím nesouhlasil, a doporučoval postavit byt mimo stávající budovu. Nakonec došlo k určitému kompromisu. Bratr Uherka vyhotovil plány nadstavby. Stavělo se za vedení jeho zaměstnance, stavbyvedoucího bratra Zvonaře z Brna. Celkové náklady činily 78 923,65 korun, z toho 20 624,50 K daroval stavební odbor bysterského Křesťanského

spolku mládeže, 48 524,50 bylo ze stavebního fondu, sborové pokladny, dorostu, nedělní školy a dalších darů, a další příspěvky 9 774,65 K. Vše bylo uhrazeno do konce roku 1941. Vznikl tak byt s dvěma pokoji, kuchyní a malým pokojíkem (pracovnou).

Úpravy v 60.-80. letech

V roce 1966 založil bratr Jaromír Grulich skalku, kterou potom udržoval společně se svou matkou Boženou.

V létě 1967 proběhla výměna krytiny nad sálem - tašky nahradila plechová střecha. Zároveň se začaly chystat úpravy interiéru modlitebny. V roce 1968 byla vyrobena plachta, která se používala jako zastřešení především při občerstvení při sborových dnech.

O nových lavicích se jednalo už v roce 1967, ale především kvůli nedostupnému materiálu byly nakonec vyrobeny až v roce 1970. Hlavní úpravy probíhaly v letech 1970-71. Zahrnovaly novou kazatelnu, stupínek, lavice, podlahu, trojdílná okna do rohového a prostředního sálku a šatny (pozdější kuchyňky), vstupní dveře a dveře do sálu. Přibyly také reproduktory.

Další výraznou změnou byla přístavba haly a sociálního zařízení. První návrhy jsou z roku 1973, ale se stavbou se začalo v roce 1976. Zároveň se stará šatna upravila na kuchyňku. Plány vyhotovil pan Hanuš z Opočna. Stavělo se svépomocí za stavebního dozoru bratra Vydry z Náchoda. Stavělo se až do r. 1980, celkové náklady činily 190 760 Kčs. V roce 1981 byla ze zbylého materiálu přistavěna garáž s dílničkou a v následujícím roce byla vybudována šachta na uhlí. Náklady činily 17 022 Kčs.

V polovině 80. let byla vybudována pracovna v podkroví, aby byla oddělená od bytu (i když se do ní procházelo skrz byt). Zároveň byl zřízen také pokojík pro přespání návštěv. Hlavní práce byly dokončeny v roce 1984, v první polovině roku 1985 se tapetovalo a podobně. Dva tesaři vybudovali druhou podlahu a pod ní zateplení a odhlučnění, klempíř střešní okna. Jinak se pracovalo svépomocí. Celkové náklady činily 49 529 Kčs, převážně za materiál.

V březnu 1988 byl dosavadní verš v čele sálu "Prosíme na místě Kristově, smiřte se s Bohem." nahrazen veršem "Čiňte pokání a věřte evangeliu.". Zároveň byla odstraněna dřevěné obložení za kazatelnu, které mělo sál opticky zvyšovat, a vedle verše byl umístěn kříž.

Úpravy posledních 20 let

V roce 1994 proběhla rekonstrukce elektroinstalace. Zároveň bylo dosavadní vytápění v celé budově nahrazeno elektrickými přímotopy.

K dalším pozdějším úpravám patří vybudování místnosti pro dorost a besídku v suterénu, sprchy v suterénu, místnosti pro malou besídku v podkroví. Okna v bytě byla nahrazena plastovými. Prosklené dveře ze sálu do "prostředního sálku" byly vybourány, takže se velký sál rozšířil. Místnost pro maminky s dětmi se tak posunula z prostředního do rohového sálku. Ve velkém sále byl upraven strop včetně dataprojektoru.

Poslední zásadní změnou byla stavba domku pro kazatele naproti sboru. Uvolněné místnosti v 1. patře využívala obě oddělení besídky a také dorost a mládež nejen z bysterského, ale i z jiných sborů pro víkendové i delší pobyty.

Vytápění, studna

Dále cituji z kroniky: *"Po odchodu br. kazatele Menšíka, ještě však jeho zásluhou, jsme získali z Dánska naftová kamna, která slouží ještě dnes. Je to dánský výrobek a to hlavní je, že byly zdarma. Nějaký čas se čerpala nafta ze sudu. Pak byla opatřena cisterna, která do země zapuštěna a opatřena izolací asfaltovou. Další kamna či kotel pořízen a sloužil do roku 1981*

v nynější kuchyňce, ale toho času v šatně, v roce 1981 onen kotel Dakon pro naftu nebo uhlí přemístěn do nově zbudovaného výklenku sklepního.

První automatická vodárna byla zařízena firmou Hloupý v roce 1941. Vedla v blízkosti sborové studny. Pro vzniklé nesnáze přemístěna do sklepa a Darling vyměněn za nový v r. 1965. Do té doby před rokem 1941 se čerpala voda ze studny rumpálem. Studna byla chráněna roubenými několika trámy do čtverce as 2 x 2 m se stranami prkennými a střechou šikmou a taškovou. Vědro se vytáčelo řetězem pomocí kliky a západky na kulatém dřevěném válci okovaném s čepy uloženými v ložiskách na podstavci as 1 m vysokém z roubených trámů. Nyní je studna zakryta, ač je možnost pronikání vody dešťové z oné jímky. Ještě před rokem 1965 v době nedostatku dobré vody byly položeny vodovodní trubky až ke studni z parcely br. Jos. Jar. Hejzlara, z důvodu rezervy, ač teprv za nějaký čas se zkusila voda čerpat. Následkem toho se užívá v případě nedostatku a přepíná se na další automatické zařízení. Zmíněná studna je na parcele bytovky, jelikož státní statky vyměnily parcelu z důvodu stavebního Hejzlarovým pod modlitebnou, kde jim studnu udělali."

Historie nejstarší modlitebny Církve bratrské se uzavřela na jaře 2012. Stará budova však pouze uvolnila místo pro stavbu nové, která bude i díky mateřské školce více otevřená pro své okolí.

Kéž Pán Bůh žehná práci v nové modlitebně tak, jak žehnal po 132 let v té staré.

Zpracovala Tereza Pavlíčková

Prameny:

Sborová kronika

Sborový archiv (Vzpomínky Amálie Vachové, stavební záležitosti)

Ježek, Josef: Ze tmy ke světlu.

Mičan, Vladimír: Na vlnách duchovního života. Brno 1938.